



האגודה הישראלית  
של קלינאי התקשורת



The Israeli Speech Hearing and Language Association  
03-9075373 טלפקס: [office@ishla.org.il](mailto:office@ishla.org.il) [www.ishla.org.il](http://www.ishla.org.il)

## האגודה הישראלית של קלינאי התקשורת הפורום ללקויות שפה-למידה בגיל בית הספר

### נייר עמדה בנושא: תפקיד קלינאי התקשורת בתהליכי הערכה וטיפול בתלמידים עם לקות למידה על רקע לקות שפה (Language-based Learning Disability) – גרסה לקהל הרחב

עורכות הגרסה הסופית: ד"ר אירית כצנברגר, ורדה קריזר, ד"ר עמליה בר-און

השתתפו בכתיבה (לפי סדר הא"ב): ד"ר גלית אביבי-בן צבי, שירי אופיר, עדנה אתרוג, אביטל בראון, שולמית גלוסקין, יערה גרינשטיין, לינא חאגי, ד"ר בתיה סרוסי, עינת פולק, ד"ר סמדר פתאל, נועה צבר, עדנה צהר, חלי צווילינג

#### מבוא

מטרת נייר העמדה להביא לידיעת הציבור את מומחיותם של קלינאי התקשורת בתחום האבחון של תלמידים עם לקות שפה-למידה והטיפול בהם. על פי ספר האבחנות הפסיכיאטריות משנת 2013, לקות למידה כוללת שישה ממדים כאשר ארבעה מהם מתארים קשיים בהבעה בעל פה ו/או בכתב (קושי בפענוח ובכתיב, בהבנת הנקרא ובהבעה בעל פה ו/או בכתב), והשניים האחרונים הם קשיים בתחום המתמטיקה. מכאן, שרוב התלמידים עם לקות למידה מציגים קשיים שפתיים ולכן מדובר ב**לקות שפה-למידה**. לקות שפה-למידה מתגלה עוד טרום הכניסה לבית הספר, וכעשירית מהילדים בגיל הרך ובגיל הגן חווים קשיים משמעותיים בהבנה ו/או בהבעה של שפה דבורה. עם עלייתם לבית הספר, הם עשויים להתקשות ברכישת הקריאה והכתיבה, בהבנת השפה הדבורה, בהבנת הנקרא ובהבעת שפה בעל פה ובכתב. בשל תפקידה המרכזי של השפה בלמידה הבית-ספרית ולאור העלייה בדרישות השפתיות עם העלייה בכיתות הלימוד, לילדים אלו צפויים להצטרף בשנות בית הספר גם תלמידים אשר לא הראו קשיי שפה משמעותיים בגיל הרך. קשיים בשפה דבורה וכתובה משליכים משמעותית על התפקוד האקדמי הבית-ספרי, על התפקוד החברתי והרגשי, ובטווח הרחוק - על אפשרויות תעסוקה.

**קלינאי התקשורת** מאבחנים ילדים, מתבגרים ובוגרים עם לקות שפה ומטפלים בהם, החל מהשלבים המוקדמים של ההתפתחות, דרך שנות הגן ובית הספר היסודי, ועד לחטיבה, לתיכון ואף מעבר לכך. הטיפול מתרחש במסגרות החינוכיות השונות (רגילות, משלבות או כוללניות), ובמסגרות אחרות (מערכת הבריאות ומסגרות קהילתיות ופרטיות). לקלינאי התקשורת ידע ייחודי ומעמיק על תחומי השפה הדבורה והכתובה, על הקשר ההדדי בין תחומי השפה השונים, על התפתחותם ועל הקשר בין כישורי השפה השונים לבין היכולות





האגודה הישראלית  
של קלינאי התקשורת



The Israeli Speech Hearing and Language Association  
03-9075373 טלפקס: [office@ishla.org.il](mailto:office@ishla.org.il) [www.ishla.org.il](http://www.ishla.org.il)

הלימודיות, הקוגניטיביות והתקשורתיות-חברתיות בגילי בית הספר. על בסיס ידע זה, הם מפתחים כלי הערכה ייחודיים, עושים בהם שימוש מעמיק ומושכל, ובהתאמה, בונים את הפרופיל השפתי-אורייני-תקשורתי הייחודי של כל תלמיד ותלמידה. הפרופיל השפתי מהווה בסיס לתכנון התערבות תואמת תוך שיתוף פעולה עם ההורים ועם צוותים חינוכיים וטיפולים.

### לקויות למידה על רקע לקות שפה: אבחון

במעבר מהשפה הדבורה לשפה הכתובה, התלמידים נדרשים ראשית ללמוד לפענח מילים כתובות ולאייט אותן. **רכישת הקריאה והכתיב** נשענת על יכולות לשוניות כמו תפיסת המבנה הצלילי של המילה או המבנה הדקדוקי שלה. לכן, אבחון לקויות קריאה וכתוב כולל תמיד הערכה של יכולות אלה ושל היכולות הלשוניות העומדות בבסיסן. בהמשך, עם המעבר לקריאה השוטפת, הילדים פוגשים טקסטים שהופכים ארוכים ומורכבים יותר ויותר, הן ברמה השפתית והן ברמה התוכנית, והם נדרשים להבין אותם. **הבנת הנקרא** היא ערוץ מרכזי ללימוד בית ספרית ולהתפתחות הלשונית, והערכתה מחייבת התייחסות הן לרמת הידע הלשוני, כמו אוצר מילים ומבנים לשוניים מורכבים, והן לרמות הבנה גבוהות יותר מסוג תהליכי היסק ואינטגרציה. ולבסוף, אחד האתגרים המרכזיים שעומדים בפני התלמידים, ובפרט ככל שהם עולים בכיתות הלימוד, היא יכולת **ההבעה בכתב** - היכולת לענות על שאלות, לסכם או לכתוב סיפורים במשלב לשוני תואם ובאופן לכיד ובהיר. קשיים בהבעה בכתב הם אחד המאפיינים הבולטים של לקות שפה-למידה, וההערכה של יכולת הכתיבה מחייבת התייחסות ליכולות הלשוניות שעומדות בבסיסה. בהתאם לכך, אבחון של לקות שפה-למידה שנעשה על ידי קלינאי תקשורת כולל בתוכו התייחסות לטווח הרחב של יכולות הקריאה, הכתיב, הבנת הנקרא וההבעה בכתב, כמו גם היכולות הלשוניות העומדות בבסיס כל אלה, כמפורט להלן:

- **יכולות לשוניות:** ההערכה מתייחסת לעושר מילוני וליכולות של שליפת מילים, לידע של מבנים מורפולוגיים וליכולות תחביריות, למשל היכולת להפיק משפטים מורכבים.
- **פענוח (קריאה):** בשלבים הראשונים של הרכישה, מוערכות היכולות הפונולוגיות ויכולות הקידוד הנדרשות להבנת הקשר האלפביתי ולפענוח הפונולוגי של המילה. בשלבים מתקדמים יותר, נבחנים היבטים מורפולוגיים, לקסיקאליים ותחביריים שמאפשרים את זיהוי המילה השלמה ואת הקריאה השוטפת והמדויקת של הטקסט הלא מנוקד.
- **כתיב:** בשלבים המוקדמים של רכישת הכתיב מוערכות היכולות הפונטיות והפונולוגיות הנדרשות לשם ביסוס הקשר אות-צליל. בשלבים מתקדמים יותר, ההערכה מתבססת על ניתוח מורפולוגי של אותיות השורש והתפקוד במילה.





האגודה הישראלית  
של קלינאי התקשורת



**The Israeli Speech Hearing and Language Association**

טלפקס: 03-9075373 [office@ishla.org.il](mailto:office@ishla.org.il) [www.ishla.org.il](http://www.ishla.org.il)

- **הבנת הנקרא:** נבדקת הבנה של טקסטים מסוגות שונות (למשל, סיפוריים, מידעיים) בהתאמה לגיל ולחומר הלימוד. ההבנה נבדקת על רמותיה השונות – איתור מוקדים לשוניים, תוכניים, קוגניטיביים וניהוליים שעשויים לאתגר את התלמידים המתקשים ולהסביר את קשייהם בהבנת הנקרא.
- **הפקת טקסט דבור או כתוב:** הערכה של יכולות ההבעה נעשית דרך ניתוח תוצרי השיח (הכתוב והדבור) של התלמידים, מנקודות מבט שונות שכוללות התייחסות לכידות ולבהירות הטקסט ולהתאמת המשלב הלשוני והתכנים לסוגה (למשל, סיפורי, עיוני), לאופנות (דבורה/כתובה), למטרות התקשורתיות של הדובר/הכותב (למשל, הסבר, שכנוע) ולגיל.
- **יכולות תקשורתיות:** זיהוי הצלחות וכשלים תקשורתיים בין התלמידים לבין בני השיח שלהם (עמיתים ומבוגרים כאחד) בהקשרים שונים (אקדמיים או חברתיים) והערכת יעילות המבנים הלשוניים והפרגמטיים המשמשים למימוש המטרות התקשורתיות שלהם.

הערכה מדוקדקת ומעמיקה זו מאפשרת בניית פרופילים שונים של תלמידים. למשל, תלמיד המתקשה בהבנת הנקרא למרות יכולת פענוח תואמת גיל או תלמידה שכותבת טקסטים אופייניים לגילה הכוללים שגיאות כתיב בלתי אופייניות לגיל. קלינאי התקשורת שמאבחנים תלמידים עם לקות שפה-למידה מכירים היטב את ההשפעות ההדדיות שבין היכולות לעיל לבין תפקודים קוגניטיביים, כמו זיכרון שמיעתי ותפקודים ניהוליים, תפקודים התנהגותיים, כמו הפרעות קשב וריכוז והיפראקטיביות, ותפקודים חברתיים-רגשיים. כל אלה נלקחים בחשבון בבניית הפרופיל של התלמידים עם לקות שפה-למידה. לאור העובדה שללקות למידה על רקע לקות שפה יש השלכות משמעותיות על תפקודם החברתי של התלמידים, על מעמדם החברתי ועל דימוים וביטחונם העצמי, קלינאי התקשורת מתייחסים לידע הלשוני ולשימוש בו לא רק מההיבט הלימודי, אלא גם מהיבטים תקשורתיים-חברתיים, החשובים כל כך לתפקודו של הפרט.

### **לקויות למידה על רקע לקות שפה: התערבות**

התערבות שפתית של קלינאי תקשורת היא ייחודית וחיונית לקידום יכולות השפה של תלמידים עם לקות שפה-למידה. קלינאי התקשורת מלווים את התלמידים לאורך שנות בית הספר, ומטפלים בהם הן בתוך המסגרת החינוכית והן מחוצה לה. ההתערבות יכולה להיות יחידנית, זוגית או קבוצתית, או שילוב שלהם. ההתערבות בתוך המסגרת החינוכית כוללת הן טיפול ישיר בתלמידים והן הדרכת הצוות החינוכי. ההדרכה כוללת תיאור היכולות השפתיות של התלמידים, ניתוח חומרי הלמידה והתאמתם לתלמידים. כך למשל, הקלינאים יחד עם המורים מקדמים את יכולות הבנת הנקרא דרך איתור מוקדים מאתגרים בתוך הטקסט (כמו מבנים תחביריים מורכבים או מילים דו-משמעיות) ופישוט מטלות שפתיות (כמו מטלת השלמת מילים בטקסט הדורשת ידע תחבירי, לקסיקלי, מורפולוגי ופרגמטי). אופי ההתערבות נקבע בהתאם לפרופיל השפתי-תקשורתי-חברתי של





האגודה הישראלית  
של קלינאי התקשורת



**The Israeli Speech Hearing and Language Association**

03-9075373 טלפקס: [office@ishla.org.il](mailto:office@ishla.org.il) [www.ishla.org.il](http://www.ishla.org.il)

התלמידים ובהתאם למטרות האישיות שנקבעו על סמך האבחון, בשיתוף עם הצוות החינוכי, ההורים והתלמידים עצמם. מספר התלמידים המשתתפים בהתערבות השפתית נקבע על פי צרכיהם, על פי מגוון תלמידי ביה"ס הזקוקים להתערבות ועל פי מדיניות ביה"ס.

התפיסה הרווחת בקרב קלינאי התקשורת היא שהדרך המומלצת ביותר לקידום כישורים שפתיים ותקשורתיים-חברתיים של תלמידים עם לקות שפה-למידה היא בתוך הסביבה החינוכית עם תלמידים בני גילם, לאורך השבוע כולו. לכן, ההתערבות הישירה המומלצת היא של קלינאי התקשורת יחד עם צוות החינוך הבית ספרי, לפחות בחלק מהמפגשים, לשם בניית מודל התערבות הניתן ליישום במהלך כל שבוע הלימודים על ידי המחנכים והמורים המקצועיים.

מטרת העל של ההתערבות השפתית היא קידום יכולות האוריינות הלשונית, כך שהתלמידים יוכלו לשלוט בשיח הדבור והכתוב על היבטיו השונים כדי לאפשר תפקוד יעיל, הן במישור הלימודי-אקדמי והן במישור החברתי-תקשורתי. ההתערבות קלינאי התקשורת מתבססת על ידע ייחודי ומעמיק בתחומי השפה, האוריינות והלמידה השונים, כפי שפורטו לעיל, מתוך ראייה התפתחותית ותהליכית. ההתערבות יוצרת אצל התלמידים הרחבה כמותית ואיכותית של הידע הלשוני ומפתחת אצלם דרכי קישור בין פריטים ומערכות לשוניות ליצירת דגמי שפה מורכבים ועשירים יותר, המאפשרים תפקוד יעיל יותר ויותר. כך לדוגמה, יצירת קשרי שורש ותבנית בין מילים (תחום מורפולוגי) עשויה לחזק את אחסון המילים בלקסיקון (תחום מילוני), לקדם את יכולת פענוח המילה דרך המבנה הלשוני שלה (תחום הקריאה), להפחית שגיאות כתיב באותיות השורש והתפקוד (תחום הכתיב), לתמוך בפענוח של מילים חדשות (תחום הבנת הנקרא) ולהעשיר את הידע המילוני לשם העלאת המשלב הלשוני (תחום ההבעה הדבורה והכתובה). קלינאי התקשורת בונים את הידע הלשוני של התלמידים לקויי השפה-למידה נדבך על גבי נדבך, על מנת שיהיה נגיש עבורם לצורך ביצוע מגוון מטלות בתחומי תוכן שונים, בהקשרים אקדמיים וחברתיים שונים, בשפה הדבורה ובשפה הכתובה, כשתי אופנויות המשלימות זו את זו. כל אלה נעשים מתוך הבנה מעמיקה של תהליכי למידה ושל הגורמים השונים שמשפיעים עליהם, ותוך התאמת אסטרטגיות פיצוי ייחודיות לכל תלמיד ותלמידה על פי החוזקות שלהם ונקודות החיזוק להן הם נדרשים. כך למשל, קלינאי התקשורת מספקים לתלמידים עם קשיים בשליפה של מילים, אסטרטגיות מגוונות ויעילות להתמודדות עם הקושי בשליפה, ובאופן זה מקדמים את היכולת של התלמידים לבנות את השיח הדבור והכתוב.

## סיכום

מטרת נייר העמדה היא להביא לידיעת ציבור קובעי המדיניות החינוכית, צוותי החינוך, פסיכולוגים ומטפלים את מומחיותם של קלינאי התקשורת ואת הידע המעמיק שלהם בתחומי השפה הדבורה והכתובה, המכשיר אותם להעמיק ולמקד את האבחון והטיפול בתלמידים עם לקות שפה-למידה. לתפקוד שפתי-תקשורתי יעיל





האגודה הישראלית  
של קלינאי התקשורת



**The Israeli Speech Hearing and Language Association**

טלפקס: 03-9075373 [office@ishla.org.il](mailto:office@ishla.org.il) [www.ishla.org.il](http://www.ishla.org.il)

ותואם גיל יש מקום מרכזי בלמידה הבית ספרית, ולקשיים שפתיים יש השלכות על התפקוד האקדמי והחברתי-רגשי של התלמידים. משום כך, אגודת קלינאי התקשורת רואה חשיבות רבה בהגברת המודעות ללקויות שפה-למידה ולתפקיד הייחודי של קלינאי התקשורת בקרב הציבור הרחב ופועלת לקידום מספר המלצות למדיניות ציבורית:

- הפיכת אבחון של קלינאי תקשורת לאבחון קביל לשם הגדרת לקות שפה-למידה בשנות ביה"ס היסודי.
- הפיכת אבחון של קלינאי תקשורת לאבחון מוכר לשם מתן התאמות להיבחנות לתלמידים עם לקות שפה-למידה בחטיבה, בתיכון ובמוסדות להשכלה גבוהה.
- הכללת טיפולי קלינאי תקשורת, בילדים עם לקות שפה-למידה, בסל הטיפולים של מערכת הבריאות.
- הגדלת מספר שעות הטיפול על ידי קלינאי תקשורת, בילדים עם לקות שפה-למידה, במסגרות הבית ספריות של החינוך הרגיל והמיוחד.

### מקורות

American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-V)* (5<sup>th</sup> edition). Washington, D.C.

Bar-on, A., Ravid, D., & Dattner, E. (Eds.) (2018). *Handbook of Communicative Disorders. Theoretical, Empirical, and Applied Linguistic Perspectives*. De Gruyter Motion.

Bishop D. V., Snowling M. J., Thompson P. A., Greenhalgh T., CATALISE-2 consortium (2017). CATALISE: a multinational and multidisciplinary Delphi consensus study of problems with language development. Phase 2. Terminology. *Journal of Child Psychology & Psychiatry*, 58 (10), 1068-1080.

